

PhytoLex, bază de date cu nume de plante: rezultate și perspective

Valeria B. Kolosova ¹, Kira I. Kovalenko ^{1,2*}, Georgy A. Molkov ¹

¹Institutul de Studii Lingvistice, Academia Rusă de Științe, Tuchkov pereulok 9, 199053 Sankt-Petersburg, Rusia

²Universitatea Europeană din Sankt-Petersburg, Gagarinskaya st. 6/1A, 191187 Sankt-Petersburg, Rusia

Despre articol

Istoric:

Primit 17 septembrie 2021

Acceptat 7 octombrie 2021

Publicat 12 decembrie 2021

Cuvinte-cheie:

lexicologie istorică

semantică istorică

literatură veche

literatură religioasă

etnolingvistică

Rezumat

Numele de plante rusești reprezintă un grup semantic slab reprezentat în dicționarele istorice. Baza de date PhytoLex a fost creată în cadrul proiectului „Fitonime rusești sub aspect diacronic (secolele XI–XVII)” (2017–2020). Această bază de date conține nume de plante identificate în textele rusești din secolele XI–XVII. Elaborarea bazei de date a fost însoțită de cercetări dedicate diverselor aspecte legate de reprezentarea numelor de plante în limba rusă în general și în relație cu anumite genuri specifice în particular: cărți despre plante, documente ale Cancelariei Spișterilor, documente comerciale, literatura bisericească și lexicoane. Au fost identificate și nume vechi de plante necunoscute. Materialele cuprinse în această bază de date vor constitui baza Dicționarului de nume vechi de plante în limba rusă, pentru care au fost deja elaborate schițele intrărilor. Vom apela la o serie de soluții tehnice pentru a dezvolta o bază de date care să reprezinte numele de plante consemnate în perioadele ulterioare ale limbii ruse.

1. Introducere

Baza de date PhytoLex (phytolex.iling.spb.ru) a fost elaborată ca rezultat al proiectului „Fitonime rusești sub aspect diacronic (secolele XI–XVII)”. Obiectivul proiectului—de a stabili geneza, cronologia apariției, modalitățile de împrumut al numelor de plante din diversele stadii de dezvoltare a limbii ruse—au impus necesitatea creării unei baze de date cu nume de plante în rusa veche.

La debutul proiectului, principiile care au stat la baza creării și completării bazei de date s-au stabilit pe baza lucrării lui Izmail I. Sreznevsky, „Materiale pentru Dicționarul de limbă rusă veche pe baza monumentelor scrise”. Procesarea materialelor a evidențiat o serie de aspecte problematice: 1) identificarea plantelor (traducere îndoielnică sau lipsa traducerii); 2) identificarea sursei; 3) numeroase greșeli de scriere în citate; 4) momentul intrării în limbă a unui fitonim; 5) chestiuni legate de reprezentarea grafică (particularități de scriere a cuvintelor și caracterelor: title, litere scrise deasupra rîndului etc.); 6) căutarea automată a cuvîntului în bazele de date existente; 7) absența dicționarului invers (rusă – rusă veche) (Kolosova, 2017). Am înțeles astfel că pentru reprezentarea numelor de plante în baza de date este necesară o muncă de cercetare asiduă, atât pentru a investiga sursele bazei de date, cât și pentru a stabili principiile implementării tehnice. La finalul proiectului, participanții au elaborat o serie de aproximativ 20 de articole dedicate acestor aspecte; unele dintre observații au rămas nepublicate. Principalele rezultate ale acestui demers de cercetare vor fi prezentate în cadrul prezentului studiu.

2. Nume de plante în diverse genuri

Textele rusești din secolele XI–XVII aparțin mai multor genuri. În cadrul bazei de date, fiecare text este etichetat în funcție de genul de care aparține, clasificarea genurilor fiind stabilită de membrii proiectului special în scopul cercetării noastre. Distribuția consemnărilor în funcție de gen este indicată în Tabela 1.

* Adresă de corespondență: kira.kovalenko@gmail.com.

Gen	Număr de consemnări
Biblia canonică	832
Cărți de predici	9
Scrieri teologice	83
Texte hagiografice	127
Scrieri apocrife	13
Lucrări enciclopedice	9530
— tratate de agricultură	442
— cărți de botanică (în special despre plante medicinale)	632
— lucrări de geografie	657
— lexicografie	7255
— lexicoane	5803
— ghiduri de conversație	1452
— lucrări de medicină	201
Documente comerciale	5086
— Cancelaria Spișterilor	3297
— Cancelaria Ambasadei	107
Scrieri istorice	92
Scrisori	34
Ziare	11
Ficțiune	208
Altele	602

Tabela 1: Distribuția consemnărilor în funcție de gen

Cel mai mare număr de consemnări provine din documentele comerciale, în special de la Cancelaria Spișterilor, precum și din lexicoane, ai căror autori au utilizat o gamă largă de surse pentru elaborarea intrărilor. Tratatele originale rusești de plante medicinale au apărut abia în secolul al XVII-lea, însă, deși baza de date nu include un număr mare de astfel de lucrări, acestea conțin informații extrem de interesante legate de plantele utilizate în medicină. Lucrările biblice și religioase, precum și textele teologice și hagiografice furnizează cele mai vechi consemnări. Unele dintre acestea datează din secolele IX–X, perioadă în care se presupune că au apărut primele lucrări în slavona bisericească¹. În cadrul bazei de date PhytoLex acestea sînt reprezentate de traduceri vechi ale celor patru Evanghelii, de *Catehezele mistagogice* ale lui Chiril al Ierusalimului, *Hexameronul* lui Ioan Exarhul și *Viața Marelui Martir Irene al Macedoniei*.

2.1. Literatura bisericească

Deși în diversele genuri ale literaturii bisericești numele de plante apar doar sporadic, însumate, acestea pot constitui un corpus consistent și variat. În unele cazuri, textele bisericești furnizează consemnările cele mai timpurii ale fitonimelor—cunoscute din alte surse, exotice și relativ rare în scris. Cu precădere în diverse Hexameroane au fost identificate numele *диктамонъ* (*Origanum dictamnus* L.), *ластовникъ* (*Chelidonium majus* L.), *брестие* (*Ulmus glabra* Huds.), *дряныни*, *дръныни*, *дрънь* (*Cornus mas* L.) etc. Traducerea *Vieții Sfîntului Andrei cel Nebun pentru Hristos* conține primele consemnări pentru *фасуль* (*Phaseolus* spp.), iar traducerea lucrării lui Iosif Flavius *Cărți ale Istoriei războiului evreilor împotriva romanilor* menționează *кунрѣ* (*Lawsonia inermis* L.) și *муровалнь* (*Balanites aegyptiaca* (L.) Delile).

O importanță aparte o au numele de plante menționate în Evanghelie. Istoria traducerii slave a acestui text, care a inclus mai multe etape de editare în regiunea slavă sudică înainte de a ajunge în Rusia, a condus la existența unui număr semnificativ de versiuni lexicale (Slavova, 1989, p. 15–16), inclusiv la variante

¹Fiecare sursă conține două date: anul în care a fost creată sursa, care uneori este ipotetic, și anul în care a fost realizată copia utilizată pentru selectarea consemnărilor.

diferite ale fitonimelor incluse. Baza de date PhytoLex include materiale din majoritatea celor mai vechi și semnificative copii ale Evangheliei, reprezentând textul traducerii lui Chiril și Metodi cu diversele modificări: cele Patru Evanghelii (sau *Tetra*, în care pericopele din evangheliști urmează numerotarea capitolelor) și Lecționarul Evanghelic (sau *Aprakos*, în care pericopele apar în ordinea citirii în timpul liturghiei pe parcursul anului liturgic); Lecționarul, la rîndul său, a fost împărțit în variante prescurtate și variante complete (Zhukovskaya, 1968; Temčinas, 1989, p. 12–13). Comparația între diferite tipuri de Evanghelie indică faptul că traducerea timpurie în slavonă era o compilație de texte traduse din greacă în perioade diferite (Temčinas, 2013, p. 71).

Materialele cuprinse în baza de date PhytoLex reflectă acest caracter eterogen al textului evanghelic: plante precum *Ficus sycomorus* L., *Ficus carica* L., *Aquilaria* spp., *Anethum graveolens* L., *Mentha longifolia* (L.) Huds. sînt reprezentate în două sau mai multe moduri. Astfel, *Ficus sycomorus* L. (sicomor) are două denumiri principale—*свками́на*, bazată pe transliterarea cuvîntului grecesc *συκάμινος*, și denumirea în slavonă *ягодичина*; legătura acestora cu diferitele etape ale editării textului evanghelic a fost deja indicată în cercetările efectuate de Slavova (1989). Materialul inclus în baza de date ne permite să observăm că această distribuție se păstrează nu numai pentru *свками́на* și *ягодичина*, ci și pentru variantele modificate ale acestora: *свками́на*, *сюками́на* și *свкамня́* sînt opuse variantelor *ягодичина* și *ягодина*, care sînt reprezentate doar în Lecționarele evanghelice complete—Evanghelia Mstislav (Muzeul de Istorie al Statului, Sin. 1203), Evanghelia Muzeului (Biblioteca de Stat a Rusiei, Rum. 104), Evanghelia Simonov (Biblioteca de Stat a Rusiei, Rum. 105) și Evanghelia Dobrilov (Biblioteca de Stat a Rusiei, Rum. 103). Cuvintele care denumesc smochinul (*Ficus carica* L.) se pot identifica în mai multe lecturi din Evanghelie. În majoritatea lor, variantele *смоковъница* și *смокы* au utilizare specifică: *смокы* este tipic Lecționarelor evanghelice complete (*Mt*, 21, 20; 24, 32; *Mc*, 11, 21; 13, 28; *Lc*, 13, 6; 13, 7); în *In*, 1, 48, versiunea *смокы* a fost identificată și în Evanghelia Ostromir (Biblioteca Națională a Rusiei, F.п. I.5), care conține textul Lecționarului Evanghelic scurt. În același timp, cuvîntul *смоковъница* rămîne neutru în ceea ce privește tipul de text—se regăsește atît în cele Patru Evanghelii, cît și în Lecționare. Distribuția inițială a denumirilor pentru mentă (*Mentha longifolia* (L.) Huds.) poate fi observată în *Lc*, 11, 42, unde varianta lexicală *вонялица* a fost înregistrată doar în copiile Lecționarului evanghelic complet; distribuția nu poate fi trasată în *Mt*, 23, 23.

2.2. Lexicons

Lexicografii din secolul al XVII-lea au prezentat un viu interes pentru plantele exotice și numele acestora. Ele au fost incluse în lexicoanele manuscrise alături de descrieri ale aspectului lor și ale modului în care erau utilizate în viața de zi cu zi, în medicină și în cadrul practicilor religioase. Avînd drept surse lexicoanele elaborate ulterior, autorii au copiat materialele și au adăugat noi intrări, între care și nume de plante. Una din sursele cele mai populare a devenit dicționarul de expresii rusec-grecesc din secolele XIV–XV. Deși conținea cuvinte grecești transliterate care nu se numărau printre împrumuturile în limba rusă, autorii au introdus aceste materiale în lexicoane, astfel că cititorii ruși din secolul al XVII-lea cunoșteau echivalentele grecești ale termenilor rusești *виноградъ* ‘viță-de-vie’, *репа* ‘nap’, *тыква* ‘dovleac’, *редька* ‘ridiche’, *чеснок* ‘usturoi’, *лукъ* ‘ceapă’, *укропъ* ‘mărar’, *шафранъ* ‘șofran’ etc. Alte nume de plante (care ocazional apar însoțite de descrieri) au fost preluate în mare parte din texte care erau foarte cunoscute la acea vreme: Sfînta Scriptură, literatură hagiografică și patristică, texte geografice și istorice. Un călugăr de la mănăstirea Solovki, Serghei Shelonin, și-a completat lexiconul în principal prin adăugarea intrărilor de cuvinte preluate din operele literare pe care le-a editat la vremea respectivă (Kovalenko, 2018, p. 199–234). Astfel, au fost incluse descrieri ale unor plante reale sau nume de plante misterioase, precum:

- nuci de cocos („nuci indiene”) – din *Топография Крестьянă* de Cosmas Indicopleustes,
- cedru – din *Хроника* lui George Hamartolos,
- *copacul istiri* „care strălucește precum soarele” și ardeii – din *Хроника Русеск*,
- iarbă de scorbut (*Smilax?*) – din *Патериконъ де шит*,

- cuișoare, cardamom, scorțișoară, ardei, porumb, smochine, *Myristica fragrans* și unele plante neidentificate – din *Cosmografie* (traducerea rusească a *Atlasului* lui Gerardus Mercator) (Kovalenko, 2020).

După finalizarea celei de-a treia ediții a lexiconului, Serghei a inclus un număr însemnat de nume de plante provenite din traducerea lucrării *Medicinarius* a lui Hieronymus Brunschwig. El a transcris toate numele de plante pe care le-a identificat în respectiva lucrare în spațiul liber special destinat pentru subdiviziunea literelor (lista întregă a intrărilor apare ca supliment la Kovalenko, 2017), astfel că cititorii ruși s-au familiarizat cu terminologia botanică europeană din perioada respectivă.

2.3. Documente comerciale

Un alt grup important de surse care conțin un număr semnificativ de nume de plante este cel al documentelor comerciale, în special al documentelor de la Cancelaria Spițerilor din secolele XVI și XVII. Aceste documente indică faptul că în acea perioadă intrau în uz din ce în ce mai multe fitonime. Se preferau denumirile farmaceutice latine, apărute cu mult înainte de nomenclatura științifică botanică. Grupul lexical de nume de plante s-a format într-o perioadă relativ scurtă și a devenit un fel de material pregătitor (Olekhovich, 2018a). În plus, textele medicale în limba latină au avut un impact semnificativ în formarea genului prescripțiilor medicale, mai ales în ceea ce privește structura acestora (Olekhovich, 2018b).

Pe lângă autoritățile rusești, și alte personalități străine de rang înalt apelau la serviciile Cancelariei Spițerilor. Kirill S. Khudin a studiat corpusul de prescripții medicale emise pentru Prințul Valdemar al Danemarcei în timpul călătoriei acestuia la Moscova în 1644–1645. Articolul cuprinde lista alfabetică a plantelor utilizate de Cancelaria Spițerilor, cu atribuirea terminologiei botanice moderne și însoțită de analiza stării fizice și a caracterului complet al materialelor-sursă studiate (Khudin, 2013).

Documentele legate de stabilirea granițelor între loturile de teren sînt de asemenea semnificativ reprezentate în baza de date PhytoLex, avînd în vedere faptul că arborii și arbuștii serveau adesea ca elemente de marcare a granițelor. Documentele cu privire la granițe sînt datate cu precizie și se atribuie geografic unei anumite regiuni, ceea ce ne permite să determinăm atît zona de unde provine cuvîntul, cît și zona de unde provine planta desemnată de respectivul cuvînt. Astfel, o comparație între două documente din districtul Uglich a indicat distribuția unor nume de plante, precum și adjectivele derivate din acestea (Shchekin, 2018).

2.4. Atlase

O serie de plante menționate în atlase au fost analizate de către Alexandra B. Ippolitova, printre care: *тpавa с откушенным корнем* („iarbă cu rădăcina mușcată”), *плакун* (*plakun*), *адамова голова* („capul lui Adam”), *коровий язык* („limba-vacii”) and *чертогpыз* („mușcătura diavolului”) (Ippolitova, 2018a,b, 2019). De pildă, pe baza textelor despre plantele *тpавa с откушенным корнем* („iarbă cu rădăcina mușcată”) și a corespondentelor lor vest-europene, am reușit să identificăm această plantă ca fiind *Succisa pratensis*. De asemenea, sursa primară a acestor legende s-a dovedit a fi incunambulul din 1492 „Gaerde der suntheit” (Ippolitova, 2018a). În cazul ierbii *plakun*, lucrurile sînt mult mai complicate: planta menționată ar putea fi *Lythrum salicaria*, *Lythrum virgatum* L., *Epilobium angustifolium*, *Adenophora liliifolia* Ledb., *Iris sibirica* L., *Succisa pratensis* Moench., și *Veronica longifolia* L. (Ippolitova, 2019).

Pe lângă informațiile despre utilizarea plantelor în medicina tradițională, atlasele furnizează informații rare despre modul în care autorii și-au imaginat aspectul plantelor descrise. Pe baza a peste 2000 de ilustrații s-a demonstrat că imaginile plantelor din lucrările traduse și din atlasele „populare” se bazau pe abordări fundamental diferite. Dacă atlasele traduse făceau un fel de „portret” al plantelor individuale, în atlasele „populare” plantele erau ilustrate în mediul lor natural. Cei care ilustrau lucrările traduse copiau gravuri europene, adăugînd uneori maniera lor proprie și mult mai familiară de descriere. Artiștii care ilustrau atlasele „populare” lucrau la aceste ilustrații în mod independent, dar acționau și conform stilului obișnuit, tipic pentru manuscrisele „comune” (Ippolitova, 2018c).

3. Reprezentare lexicografică

În cadrul proiectului s-a acordat o atenție deosebită chestiunii reprezentării lexicografice a numelor de plante și a neajunsurilor detectate în dicționarele istorice de limbă rusă, în unele cazuri fiind posibile diverse clarificări în ceea ce privește datele sau sensul unor cuvinte cu ajutorul bazei de date PhytoLex. În plus, există un număr semnificativ de fitonime evidențiate de curînd, care nu sînt reprezentate în aceste dicționare (Kovalenko *et al.*, 2018; Shchekin, 2019). Acest aspect arată că următorul pas logic după munca de cercetare întreprinsă de membrii proiectului este crearea Dicționarului de nume vechi de plante în limba rusă (secolele XI–XVII). Dicționarul va fi elaborat în Lexonomy—un sistem special de scriere a dicționarelor. Partea de rusă veche-latină va conține cuvintele și semnificația acestora și va furniza forme, variante de gen, variante fonologice și ortografice, etimologie, definiție / definiții, ilustrații și surse. Materialele pot conține geodate, funcții ale plantelor (medicinale, magice, religioase etc.), semnificații metaforice etc. Partea latină-rusă veche va oferi ocazia de identificare a tuturor numelor unei anumite plante consemnate în rusa veche. Formatul electronic al dicționarului va permite mai multor utilizatori să lucreze simultan, aspect deosebit de important în cadrul unui proiect (Kovalenko & Kolosova, 2019).

4. Implementare tehnică

Baza de date PhytoLex a fost creată pe structură Django; pentru interfața web s-a utilizat structura Bootstrap. Datele sînt stocate într-un sistem open-source de baze de date obiect-relaționale, PostgreSQL. Este vorba de o resursă gratuită, deschisă, care poate fi actualizată în mod constant și care în prezent conține peste 16 300 de consemnări de nume de plante.

Chestiunile tehnice au inclus aspecte precum: modelarea datelor, crearea și normalizarea vocabularelor controlate, dezvoltarea unei baze de date și a unei aplicații web pentru curatorii de date și utilizatorii anonimi ai proiectului pe web și vizualizarea datelor (Kolosova *et al.*, 2018). Complexitatea structurii bazei de date a fost conferită de varietatea tipurilor de informații: acestea includ date care sînt necesare atît lingviștilor (legate de etimologie, citate în ortografia originală, informații despre limba manuscrisului și limba străină a originalului în cazul în care aceasta este relevantă, descrierea detaliată a surselor și referințe la publicarea manuscriselor), cît și specialiștilor în etnobotanică (citate cu ortografie simplificată, terminologie latină, denumiri științifice în rusă, legături către cataloagele botanice). Deși cîmpul „nume de plantă” este obligatoriu, se pot include citate care să conțină doar descrierea plantei, furnizînd informația metalingvistică. Pentru confortul utilizatorilor care completează baza de date și pentru unificarea datelor, am creat un număr de vocabulare controlate, cum ar fi: o listă de limbi, liste de termeni medicali, utilizări ale plantelor, părți ale plantelor, clasificarea botanică a termenilor și altele. Putem astfel căuta date în mod facil și avem posibilitatea de a structura informația conform cerințelor utilizatorului.

5. Concluzii

Baza de date PhytoLex conține informații multidimensionale cu referire la plantele consemnate în scrierile rusești din secolele XI–XVII. Varietatea de materiale textuale, incluzînd cărți tipărite, manuscrise realizate pe pergament, pe hîrtie și pe scoarță de mesteacăn, precum și varietatea genurilor a făcut posibilă colectarea și identificarea parțială a unui număr semnificativ de fitonime. Lexemele ne-originale sînt reprezentate prin variante care indică includerea împrumuturilor în limba rusă. Baza de date oferă, de asemenea, numeroase exemple de nume de plante polisemantice care se găsesc rar în dicționarele istorice. Numeroasele citări din diverse genuri textuale oferă informații extinse asupra modului de utilizare a plantelor în viața de zi cu zi, în religie, medicină, bucătărie și alte domenii. Toate aceste aspecte ne îndreptătesc să afirmăm că baza de date PhytoLex reprezintă o resursă valoroasă pentru elaborarea unui Dicționar de nume vechi de plante în limba rusă (secolele XI–XVII). În acest moment, baza de date oferă oportunități pentru compararea vocabularului fitonimic din secolele XI–XVII în funcție de genul de care aparține textul. Pe

viitor, aceste date pot fi utilizate pentru compararea materialului în limba rusă veche cu cel din etapele ulterioare de dezvoltare a limbii ruse.

Bibliografie

- Ippolitova, A. V. (2018a). *Легенда о траве с откушенным корнем в русской рукописной традиции XVI–XIX вв.* [Legend about a herb with a bitten root in the Russian manuscript tradition of the 16th–19th centuries], in „Живая старина”, (1), p. 6–10, [online].
- Ippolitova, A. V. (2018b). *Растения с названием Адамова глава в русских рукописных травниках* [Plant name *Adamova glava* in the Russian manuscripted herbals of the 18th–19th centuries], in „Полетата на этнологията: между знанието и познанието. 25 години асоциация «Онгъл»”, 16, p. 50–76.
- Ippolitova, A. V. (2018c). *К истории русской ботанической иллюстрации: «ученые» и «народные» травники XVI–XVIII веков* [Towards a History of Russian Botanical Illustrations: “Learned” and “Folk” Herbals in the Sixteenth to Eighteenth Centuries], in „ВИБАЛОУИКА: E-Journal of Eighteenth-Century Russian Studies”, 6, p. 13–45, Crossref.
- Ippolitova, A. V. (2019). *Плакун в русских рукописных травниках XVII – начала XX в.* [Плакун (*Lythrum Salicaria*) in Russian herbal manuscripts 17th–20th century], in *Гора калинова (Бильни свет у традиционалној култури словена)*, Уред. З. Карановић, Belgrade / Vilnius, p. 217–249.
- Khudin, K. S. (2017). *Номенклатура лекарственных растений в медицинской практике Аптекарского приказа (на материале рецептов для датского королевича Вольдемара 1644–1645 гг.)* [Nomenclature of medicinal plants used in the Apothecary Chancery’s practices (based on prescriptions issued for Prince Valdemar of Denmark in 1644–1645)], in „Акта Linguistica Petropolitana. Труды Института лингвистических исследований”, XIII (2), Этноботаника 2: растения в языке и культуре, Наука, Saint Petersburg, p. 395–415, [online].
- Kolosova, V. V. (2017). *Проблемы анализа фитонимов в «Материалах для словаря древнерусского языка по письменным памятникам» И.И. Срезневского* [Problems of phytonym analysis in “Materials for the Old Russian dictionary by written monuments” by I. I. Sreznevsky], in Осипова, Е. П. (ed.), *И.И. Срезневский и русское историческое языкознание: опыт и перспективы. К 205-летию со дня рождения И.И. Срезневского: сборник статей Международной научно-практической конференции, 21–23 сентября 2017 г.*, Ryazan State University, Ryazan, p. 229–235.
- Kolosova, V., Zaytseva, K. & Kovalenko, K. (2018). *PhytoLex – the Database of Russian Phytonyms: from Idea to Implementation*, in *SlaviCorp 2018. 24–26 September 2018, Charles University, Prague. Book of Abstracts*, p. 88–90, [online].
- Kovalenko, K. I. (2017). *“Сказание о пропущении вод” как лексикографический источник* [“Das New Distilleir Buch” as a lexicographical source], in „Акта Linguistica Petropolitana. Труды Института лингвистических исследований”, XIII (2), Этноботаника 2: растения в языке и культуре, Наука, Saint Petersburg, p. 416–472.
- Kovalenko, K. I. (2018). *Азбуковник Давида Замарая как источник по русской лексикографии XVII века* [David Zamaray’s lexicon as a source for the Russian lexicography of the 17th century], PhD Dissertation, Saint Petersburg.
- Kovalenko, K. I. (2020). *«Трава есть нькая тако нарицаема»: названия растений в Азбуковнике Сергея Шелонина* [“There is some grass, the so-called”: plant names in Lexicon by Sergius Shelonin], in Сапожникова, О. С. (ed.), *Сергий Шелонин и Древнерусская книжность XVI–XVII вв.*, Альянс-Архео, Moscow / Saint Petersburg, p. 10–41.
- Kovalenko, K. & Kolosova, V. (2019). *Old Russian plant names dictionary (the 11th–17th cc.): Word entries drafts* in Gürlek, M., Çiçekler, A. N. & Taşdemir, Y. (eds), *ASLALLEX 2019. Proceedings of the 13th International Conference of the Asian Association for Lexicography*, Asos Publisher, Istanbul, p. 316–328, [online].
- Kovalenko, K. I., Kolosova, V. V. & Shekin, A. S. (2018). *Исторические словари как источники базы данных русских фитонимов (XI–XVII вв.)* [Historical dictionaries as sources of the PhytoLex – Russian phytonyms database (11th–17th cc.)], in Крылова, О. Н., Мызников, С. А., Приёмывшева, М. Н. & Пурицкая, Е. В. (eds), *Российская академическая лексикография: современное состояние и перспективы развития. Сборник научных статей по материалам Международной научной конференции, посвященной 70-летию выхода первого тома академического «Словаря современного русского литературного языка»*, Нестор-История, Saint Petersburg, p. 253–262.
- Olekhnovich, O. G. (2018a). *Денотативно-семантические корреляции при формировании фитонимической лексики (на примере «Документов Аптекарского приказа» (XVII в.))* [Denotative-semantic correlations in the formation phytonymic vocabulary (on the example of the documents of the Pharmaceutical Order of the 17th century)], in „Современная наука: актуальные проблемы теории и практики. Серия «Гуманитарные науки»”, 12, p. 174–179, [online].
- Olekhnovich, O. G. (2018b). *Становление и развитие медицинского жанра «сказка» на примере опубликованных «Документов Аптекарского приказа» (XVII в.)* [Establishment and development of medical genre «tale» in the documents of the Pharmaceutical Order of the 17th century], in Castellví, J., Zainouldinov, A., Garcia, I. & Ruiz-Zorrilla, M. (eds), *Proceedings of the International Conference on Russian Studies at the University of Barcelona*, Trialba Ediciones, Barcelona, p. 1391–1401.
- Shchekin, A. S. (2018). *Межевые документы XVI–XVII вв. как источник по истории фитонимической лексики русского языка* [Documents of land surveying of the 16th–17th centuries as sources for the history of plants denominations in the Russian language], in „Славянская историческая лексикология и лексикография”, 1, p. 195–201, Crossref.

- Shchekin, A. S. (2019). Об одном малоизученном памятнике русской переводной историко-географической литературы [About one understudied monument of Russian translated historical and geographical literature], in „Русский язык в школе”, **80** (4), p. 72–77, [online].
- Slavova, T. (1989). Преславская редакция Кирилло-Методиевского староболгарского перевода Евангелия [Preslav edition of the Cyril and Methodius Old Bulgarian translation of the Gospel], in „Кирилло-Методиевские студии”, **6**, p. 15–129.
- Temčinas, S. (1991). Дистрибуция глагольных различий в древнейших славянских списках евангелия и объем первоначального перевода [Distribution of verb variations in the oldest Slavic copies of the Gospel and the volume of the original translation], in Исследования по глаголу в славянских языках. История славянского глагола, Moscow, p. 9–41.
- Temčinas, S. (2013). Кирилло-методиевское протоапостольное Евангелие: структура, состав и богослужбная функция [Cyril and Methodius Proto-Lectionary of the Gospel: Structure, Composition and Liturgical Function], in *Krakowsko-wileńskie Studia Slawistyczne*, **8**, *Cyrylometodejski komponent kultury chrześcijańskiej Słowian w regionie karpackim. Historia, tradycje, odwołania*, Kraków, p. 49–72.
- Zhukovskaya, L. P. (1968). Типология рукописей древнерусского полного апостола XI–XIV вв. в связи с лингвистическим изучением их [Typology of manuscripts of the Old Russian full type Lectionary of the 11th–14th centuries in connection with their linguistic study], in Памятники древнерусской письменности. Язык и текстология, Moscow, p. 199–332.